

2. Биковська О.В. Психолого-педагогічні засади творчої діяльності учнів у позашкільних навчальних закладах / О.В. Биковська // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / [редкол.: Т.І. Суценок (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2006. – Вип. 37. – С. 13–20.

3. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Голос України. – 1996. – № 138.

4. Концепція позашкільної освіти та виховання (Затверджена колегією Міністерства освіти України 25 грудня 1996 року, протокол № 16/3-8).

5. Рассказова О.І. Організація творчої діяльності учнів у позашкільному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / О.І. Рассказова ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2003. – 20 с.

6. Суценок Т.И. Основы внешкольной педагогики : пособ. для классных руководителей, педагогов внешкольных учреждений / Т.И. Суценок. – Мн. : Бел. наука, 2000. – 221 с.

7. Суценок Т.І. Позашкільний педагогічний процес як унікальне явище організації дитячої життєтворчості / Т.І. Суценок // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / [редкол.: Т.І. Суценок (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2005. – Вип. 36. – С. 3–6.

8. Удосконалення підготовки вчителя загальноосвітніх дисциплін / [В.І. Андріяшин, А.В. Вихрущ, П.В. Дмитренко та ін. ; за ред. Д.О. Тхоржевського]. – К. : КДПІ, 1992. – 72 с.

ТКАЧЕНКО О.Б.

КАТЕГОРІЇ “ОЦІНКА” ТА “ОЦІННА ДІЯЛЬНІСТЬ” У ПЕДАГОГІЦІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

На сучасному етапі розвитку педагогіки вищої школи надзвичайно актуальним видається дослідження основного інструментарію діагностики навчально-виховного процесу, з-поміж якого найбільш продуктивними виявляються категорії “оцінка” та “оцінна діяльність”, що відображають діалектичний зв'язок між фаховою компетенцією викладача, усталеною системою освітніх норм та стандартів, а також якісними характеристиками рівня підготовки студента.

Категорія “оцінка” все частіше стає предметом спеціальних досліджень у різних галузях наукового знання. Так, у педагогічній психології оцінка тлумачиться як засіб стимулювання й орієнтації студента, необхідний компонент його взаємодії з педагогом (Б.Г. Ананьєв, А.В. Захаров та інші); у віковій психології досліджується онто- і філогенез самооцінки (А.І. Ліпкіна, Е.І. Савонько та інші); у соціальній психології розробляються проблеми оцінки як засобу соціальної регуляції (В.С. Магун, В.П. Трусів та ін.); у педагогіці важливими видаються проблеми оцінки знань і поведінки того, хто навча-

ється (Ш.А. Амонашвілі, Ю.К. Бабанський та інші), а також оцінки професійної майстерності педагога (Н.В. Кузьміна, Г.Б. Скок та інші); у метрології й кваліметрії оцінка вивчається як один зі способів характеристики величин і оцінювання якості процесів і результатів діяльності (Б.Г. Марков, С. М. Козловський та інші).

Однак аналіз літератури засвідчує, що до цього часу не складено цілісного уявлення про сутність оцінки, природу й механізми оцінного процесу, структуру оцінного акту, специфіку оцінок різних видів діяльності та їх кваліфікації, нами, зокрема, не виявлено цілісності й системності в описі різноманітних психологічних явищ, що беруть участь у реалізації оцінної функції. Відсутність загальноприйнятих уявлень про оцінку та оцінні функції, поперше, робить систему неповною; по-друге, утруднює дослідження окремих видів оцінки в навчальній сфері; по-третє, ускладнює вирішення практичних завдань; по-четверте, обмежує методичне забезпечення педагогічної теорії та практики, що пов'язано з використанням оцінки в процесі взаємодії педагога і студента.

Мета статті – здійснити аналіз теоретичних концепцій, у яких подано дефініції понять “оцінка” та “оцінна діяльність”, встановити співвідношення та взаємозв'язок між ними.

За Ю.Д. Граніним, “оцінка – універсальна можливість суб'єкта, яка виражає продуктивно-функціональний характер суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Вона присутня в усіх формах життєдіяльності людини, оскільки, оцінюючи явища об'єктивної і суб'єктивної реальності, людина визначає їх значущість для особистої діяльності [7, с. 61]. Оцінка реалізується на пізнавальному й непізнавальному рівнях у різних образних формах: сприйняття, судження, кваліфікація. Оцінка – засіб визначення позитивної, негативної та нейтральної значущості об'єкта, вираження думки педагога про рівень навчальних досягнень, виховання й розвитку (знань, умінь, навичок) студента. На думку Ш.А. Амонашвілі, оцінка як педагогічне явище – це процес діяльності, тобто оцінка = оцінювання [2].

Філософсько-методологічний підхід до проблематики оцінювання в педагогіці вищої школи, перш за все, базується на понятті цінності. У галузі педагогічної теорії та практики цінності виступають не тільки засобом оцінки діяльності й поведінки, а і їх змістом, предметом засвоєння в процесі освіти. У взаємозв'язку категорій “оцінка” і “цінності” оцінку прийнято розглядати як спосіб здійснення, реалізації цінності, яка до оцінки і поза оцінкою існує як об'єктивна можливість. Оцінка завжди несе інформацію про предметні цінності, тобто виражає абсолютну чи порівняльну значущість для суб'єкта предмета його оцінки. Оцінка – це судження, в основі якого знаходиться конкретний еталон чи норма. Норми – це ніщо інше як інтереси чи погляди, якими керується суб'єкт, оцінюючи якість освіти. Отже, стандарт, конкретна но-

рма є критерієм у процесі освіти, тобто еквівалентом об'єктивної предметної цінності. Водночас норма регулює діяльність, що приводить до створення цінності. Будь-якому стандарту чи нормі властива як еталонна, так і регулятивна функції. Разом з тим оцінка якості освіти – це усвідомлення суб'єктом того, що він розуміє під якістю освіти, чим є для нього освіта, завдяки чому останнє виступає як цінність. Звідси висновок: цінність і оцінка – нерозривно пов'язані поняття. Так, за твердженням В. Брожика, необхідність оцінки зумовлена: по-перше, потребою суспільної практики, яка змушує людину вирішувати питання про переваги одних предметів над іншими [6]; по-друге, потреба в оцінці пов'язана з тим, що пізнання предметної цінності освіти не дає відповіді на питання про якість останньої.

Оцінка є висловлюванням про цінності, під цінностями прийнято розуміти будь-який предмет інтересу, бажання, прагнення. У логіці проводять розмежування між чотирма компонентами: суб'єктом, предметом, характером і основою оцінки. Суб'єкт оцінки – орган управління, конкретна особа (чи група людей), які визначають цінність процесу чи результату (якості, засобу) освітньої діяльності шляхом вираження оцінного ставлення до нього. Об'єкт оцінки – це те, з чим суб'єкт освітньої діяльності взаємодіє і що має для нього цінність. Носієм цінності може бути певне педагогічне явище, яке взаємодіє із суб'єктом. А.А. Івін називає об'єкти оцінювання предметами оцінок. Предмети оцінок – ті об'єкти, яким приписуються цінності, чи об'єкти, цінності яких зіставляються, тобто предметом оцінки є ніщо інше, як оцінюваний предмет [8]. Об'єктом оцінювання в освітній сфері може бути навчальний процес, умови його організації і здійснення. Крім цих компонентів, можна виділити характер оцінки, що залежить від виду оцінки (абсолютна чи порівняльна), та основу оцінки – з точки зору чого проводиться оцінювання.

Зміст поняття “педагогічна оцінка”, її виховні можливості, місце в системі інших засобів педагогічної взаємодії в різних видах діяльності людини розкрито в працях Б.Г. Ананьєва, О.С. Богданової, Ш.А. Амонашвілі та ін. [1; 3; 5]. Так, на думку науковців, оцінка включає в себе бал, тобто цифрову або іншу символічну форму вираження та фіксації оцінювання успішності, а оцінні судження – коротку характеристику результатів навчання, їх позитивних моментів та недоліків, емоційне ставлення. Під оцінкою успішності, як правило, розуміють систему показників, яка відображає об'єктивні знання та вміння, тобто оцінку можна розглядати як визначення ступеня засвоєння знань, умінь і навичок відповідно до вимог, сформульованих у програмах та інших нормативних документах.

У літературі виділяють дві групи оцінок:

1) оцінки, що беруть участь у регуляції життєдіяльності будь-якої людини (вони пов'язані з постійною оцінкою людиною предметів, явищ, ситуацій, подій та вчинків інших людей; самооцінка, що спрямована на оцінку

суб'єктом власних можливостей, станів, вчинків та результатів діяльності; рефлексивні оцінки, за допомогою яких людина прогнозує і враховує те, як її можуть оцінити інші люди; управляючі оцінки, що пов'язані з впливом суб'єкта на інших людей та на самого себе);

2) оцінки, які є невід'ємною частиною різних видів діяльності (оцінка діяльності педагога, оцінка як продукт діяльності педагога) [4].

До оцінок другої групи прийнято відносити різні види педагогічних оцінок, які поділяються: 1) за змістом – на конкретні та невизначені; 2) за функціями – на навчальні, стимулювальні, орієнтуючі, виховні, регуляторні; 3) за направленістю на студента – на прямі (неопосередковані), опосередковані (через щось), непрямі (через когось); 4) за характером дії – на позитивні, нейтральні, негативні; 5) за часовою спрямованістю – на ретроспективні, актуальні, перспективні; 6) за предметом оцінювання – на оцінки успішності, поведінки, результатів діяльності, процесу діяльності; 7) за суб'єктом оцінювання – на дані педагогом та самооцінки; 8) за кількістю учасників – на індивідуальні, колективні; 9) за формою – на вербальні, невербальні; 10) відсутні оцінки як особливе вираження думки педагога про відоме йому явище чи факт.

Не менш важливими видаються й функції оцінок, найголовнішими з яких, на думку дослідників, є: навчальна – сприяє поглибленню, розширенню та закріпленню знань; діагностична – дає змогу визначити недоліки й прогалини в знаннях, своєчасно усунути їх; диференційна – допомагає орієнтуватися в пізнавальних можливостях тих, хто навчається; вимірювальна й оцінювальна – забезпечує можливість встановлення рівня реалізації визначеної мети, відображення його в якісних та кількісних показниках; стимулювальна – сприяє посиленню мотиваційного впливу; виховна – підсилює вплив на свідомість та почуття; розвивальна – впливає на розвиток особистісних якостей; прогностична – дає змогу відстежити динаміку змін, виявити та проаналізувати тенденції; методична – уможливорює аналіз рівня ефективності роботи, сприяє виявленню та усуненню недоліків, окресленню перспектив подальших змін; корегувальна – дає змогу своєчасно вносити зміни в діяльність суб'єктів навчання, виправляти деякі недоліки навчально-виховного процесу; соціалізуюча – виступає вагомим показником соціального успіху; констатувальна – фіксує рівень досягнень індивіда у відповідній сфері діяльності [10, с. 5].

Системність взаємодії класифікаційного та функціонального аспектів педагогічної оцінки дає можливість для проведення порівняльного аналізу традиційного й нового бачення системи оцінки та оцінювання (табл.).

Порівняльний аналіз традиційного та нового бачення системи оцінки

Традиційна система оцінки	Нове бачення системи оцінки
Оцінка як процес суб'єктно-об'єктної взаємодії	Оцінка як процес суб'єктно-об'єктної співпраці
Оцінюється кінцевий результат	Оцінюється процес руху до результату
Оцінка здійснюється дискретно	Оцінка здійснюється безперервно
Результат оцінювання – кількісна оцінка	Результат оцінювання – кількісно-якісна багаторівнева характеристика навчальних досягнень
Оцінка фокусується на конкретному предметі або персоні	Оцінка є системною, міжпредметною і міжперсональною
Оцінюються фрагментарні знання і вузькопрофільні уміння	Оцінюється широта і глибина прикладних (життєвих, професійних) знань та умінь
Педагог виступає в ролі судді та контролера	Педагог виступає в ролі адвоката і консультанта
Взаємодія педагога та студента виключається із процесу оцінювання	Взаємодія педагога та студента не виключається з процесу оцінювання, а навпаки, заохочується
Оцінка здійснюється педагогом	Заохочується сомооцінка та взаємооцінка
Оцінка жорстко структурована зовнішніми факторами	Оцінка гнучко структурована і є відкритою системою
Акцентовано увагу на тому, що студент не знає і не вміє	Акцентовано увагу на тому, що студент знає і вміє
Оцінювання має порівняльний характер у межах однієї групи	Оцінюються індивідуальні унікальні характеристики студентів безвідносно до досягнень інших
Оцінюється один тип інтелекту в межах даного предмета	Оцінюються різні типи інтелекту
Оцінювання обмежене окремим засобом (контрольною роботою, тестом тощо)	Оцінювання передбачає використання різних засобів
Оцінюються фіксовані навчальні досягнення	Беруться до уваги витрачені зусилля. Спрямовані на досягнення навчального результату
Оцінювання переважно індивідуальне	Разом з індивідуальною використовується групова, командна оцінка

Як засвідчує порівняльний аналіз, наведений у табл., оцінку можна тлумачити як продукт оцінної діяльності. Термін “оцінна діяльність” з’явився відносно недавно й зустрічається значно рідше, ніж “оцінювання”. Оцінна діяльність – складний аналітичний процес, який пов’язаний з виявленням присутності чи відсутності в чомусь чи в комусь значущих для людини цінностей, оцінка розглядається як засіб виявлення ціннісного значення об’єкта для суб’єкта або суб’єкта для суб’єкта (власне педагогічна оцінна діяльність). Педагогічна енциклопедія визначає оцінну діяльність з позиції загальноосвітньої школи як форму активної взаємодії педагога зі студентами, що спрямована на

формування соціальних норм, установок, соціальних позицій і світогляду. У контексті професійної освіти оцінна діяльність тлумачиться як процес вивчення педагогом рівня успішності студента в засвоєнні професійних знань, умінь та навичок, його соціальної позиції й готовності до професійної діяльності.

Оцінна діяльність викладача є системним, багаторівневим, багатокомпонентним процесом, що об'єднує процедури визначення педагогом рівня успішності студента в засвоєнні професійних знань, умінь і навичок, виявлення його соціальних позицій та готовності до професійної діяльності. Педагогічними умовами здійснення оцінної діяльності викладачів є: 1) підвищення кваліфікації викладачів у логіці організації оцінної діяльності на таких етапах: проектування, організація та управління, самоконтроль; 2) розробка цілісної системи індикаторів якості відповідно до компонентів оцінної діяльності; 3) забезпечення системного спостереження за індикаторами рівня якості цільового, методологічного, організаторського, аналітичного, рефлексивного компонентів оцінної діяльності викладачів.

Зміст оцінної діяльності та механізм її здійснення залежить від установок педагога, від використаної ним технології навчання. Відповідно, перша й остання відмінність полягає в змісті оцінної діяльності та орієнтації на застосування індивідуальних або загальноприйнятих еталонів. Другою відмінністю оцінювання в альтернативних режимах навчально-виховного процесу є ставлення педагога до частоти оцінювання й виставлення оцінок. Традиційній педагогічній практиці притаманна висока частотність оцінювання, на противагу якій у межах інноваційної освітньої парадигми педагог сам вирішує, як часто оцінювати студента, враховуючи при цьому ряд психолого-педагогічних категорійних одиниць. Третьою специфічною рисою, що відрізняється протилежністю підходу до оцінної діяльності, є варіанти виставлення підсумкових оцінок: у першому випадку, підсумкова оцінка виводиться з поточних за середньоарифметичним принципом, у другому – це інформація про якість роботи на певному етапі навчання. Четвертою особливістю розпізнання оцінної діяльності є відношення до загальноприйнятої бальної системи. В інноваційних технологіях, як правило, застосовуються різні види оцінних шкал. Суть п'ятої відмінності у здійсненні оцінної діяльності полягає в тому, що педагог або самостійно оцінює студента, або забезпечує процедуру самооцінки студентом своїх досягнень.

Структуру оцінної діяльності можна подати в контексті професійно-педагогічної діяльності, яка визначає принципи, мету, функції умову та результат оцінювання. Отже, як засвідчують результати нашого дослідження, принципами оцінювання є: об'єктивність (оцінка має відображати дійсний рівень засвоєння навчального матеріалу); індивідуальність (оцінка рівня знань конкретного студента); обґрунтованість (оцінка має бути мотивованою); гла-

сність (інтерпретація відповіді). Мета оцінної діяльності – виявлення та порівняння на тому чи іншому етапі освітнього процесу результатів різних видів діяльності студентів відповідно до вимог навчальних програм, а також виявлення результативності професійної діяльності педагога, з'ясування ступеня успішності студента і готовності його до професійної діяльності або ж самоствердження викладача в особистому та професійному плані. Функції оцінної діяльності збігаються з функціями контролю: навчальною; виховною; стимулювальною; діагностичною; перевірки ефективності навчальної діяльності самого педагога. Серед способів оцінної діяльності основними, на нашу думку, є:

- кількісні (зовнішні показники): формування мети оцінки, класифікаційні операції за ступенем складності, вибір без оцінки, перевірка придатності теорії;

- якісні (внутрішні показники): вибір оцінних показників, виокремлення допоміжних показників ієрархічних структур, удосконалення показників якості (моделі оцінки), оцінювання якості. Головна умова оцінної діяльності педагога: високий рівень організаційної культури навчального закладу, що сприяє особистісному та професійному зростанню викладача, підвищенню якості його організаційної діяльності, наявність банку точної інформації про якість навчального процесу тощо.

Висновки. Таким чином, оцінка в педагогіці – це категорія, що характеризує результати діяльності педагога й водночас є однією з форм цієї діяльності. На це вказує дефініція педагогічної оцінки як системи діагностичних показників, що репрезентують кількісні та якісні параметри, на основі яких встановлюється відповідність між фактичними й гіпотетичними результатами навчально-виховного процесу. З огляду на це, оцінювання є найважливішою формою діагностики професійно-педагогічної діяльності викладача вищої школи, що визначає принципи та способи суб'єкт-суб'єктної взаємодії, тобто найважливіші закономірності організації навчально-виховного процесу.

Література

1. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников / Ш.А. Амонашвили. – М. : Педагогика, 1984. – 296 с.
2. Амонашвили Ш.А. Обучение. Оценка. Отметка / Ш.А. Амонашвили. – М. : Знание, 1980. – 96 с.
3. Ананьев Б.Г. Психология педагогической оценки / Б.Г. Ананьев // Избранные педагогические труды : в 2 т. – М. : Педагогика, 1980. – Т. 2. – С. 128–271.
4. Батурич Н.А. Проблема оценивания и оценки в общей психологии / Н.А. Батурич // Вопросы психологии. – 1988. – № 8. – С. 81–89.
5. Богданова О.С. Воспитательное значение оценки знаний учащихся / О.С. Богданова // Советская педагогика. – 1952. – № 9. – С. 54–59.

6. Брожик В. Марксистская теория оценки / В. Брожик. – М. : Прогресс, 1982. – 261 с.
7. Гранин Ю.Д. О гнесеологическом содержании понятия “оценка” / Ю.Д. Гранин // Вопросы философии. – 1987. – № 6. – С. 59–72.
8. Ивин А.А. Основания логики оценок / А.А. Ивин. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1970. – 229 с.
9. Попов С. Познание и оценка / С. Попов // Философские науки. – 1969. – № 5. – С. 125–130.
10. Семиченко В. Проблема педагогічного оцінювання / В. Семиченко, В. Заслуженюк // Рідна школа. – 2001. – № 7. – С. 3–9.
11. Чошанов М.А. Школьная оценка: старые проблемы и новые перспективы / М.А. Чошанов // Педагогика. – 2000. – № 10. – С. 95–102.

ТОЛМАЧОВА І.М.

СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ ЗБІРКИ ЗАВДАНЬ

В останні роки у вітчизняній педагогіці суттєво змінився погляд на місце й роль молодших школярів у процесі оволодіння навчальною діяльністю. За сучасних умов завдання формування кожного учня як повноправного суб'єкта навчальної діяльності виступає пріоритетним, оскільки ця діяльність є провідною у молодшому шкільному віці. У свою чергу, суб'єкт є носієм активності та пізнання, він освоює, здійснює навчальну діяльність та до певної міри творчо її перетворює.

Вимозі формування учня як суб'єкта навчальної діяльності відповідає технологія розвивального навчання Ельконіна – Давидова, теоретичними засадами якої є основний генетичний закон розвитку вищих психічних функцій людини, положення про «зону найближчого розвитку» і провідну роль навчання в розвитку учня [2].

Протягом багатьох років розроблялися концептуальний та змістовний компоненти цієї технології. Однак, її широке впровадження в практику початкового навчання стимулювало розробку процесуального компонента та програмно-методичного забезпечення.

Необхідно відзначити, що останніми роками в межах цієї технології запропоновано декілька варіантів програм з математики та мов, підручники та навчальні посібники для молодших школярів. У періодичних виданнях висвітлено передовий педагогічний досвід учителів, які реалізують технологію розвивального навчання Ельконіна – Давидова.

Однак, спостереження в ході уроків, бесіди з учителями вказують на те, що для багатьох з них пріоритетом роботи з молодшими школярами в процесі здійснення навчальної діяльності є навчання, побудоване на точному відтворенні завдань та вправ, запропонованих авторами підручників та навчальних